

До спеціалізованої вченої ради Д 26.139.01
Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»
03115, м. Київ, вул. Львівська, 23

ВІДГУК

**офіційного опонента - доктора юридичних наук, професора,
завідувача кафедри правознавства ВНЗ Укоопспілки
“Полтавський університет економіки і торгівлі”
Лаврик Галини Володимирівни на дисертацію
Кісс Світлани Володимирівни «Розвиток соціальної держави в
Україні: теоретичні та історико-правові аспекти», поданої на
здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень**

Звернення до соціальної держави як гранично загальної категорії, оригінальної та неповторної національної моделі, найбільш істотного моменту сучасної концепції засад, форм та методів функціонування державної влади перебуває в центрі уваги сучасної теоретико-правової, історико-правової науки і державотворчої практики. Складність і суперечливість усіх процесів (у тому числі й процесу конституційної модернізації), що відбуваються в Україні спонукає до того, щоб остаточно змінювати оцінки на користь соціальної держави як держави, що має бути виразником, представником і захисником як публічних (загальних) інтересів народу, так і інтересів кожної людини і громадянина (приватних інтересів).

Будучи значною частиною ціннісного змісту поняття держави, ідея соціальної держави дозволяє науковцям розкривати відповідний зміст поняття держави, як власне, і долучатися до нормативного закріплення соціального характеру держави, як держави, діяльність якої спрямована «на створення реальних стандартів матеріального добробуту, освіти, охорони здоров'я тощо і

забезпечення таких стандартів для всіх громадян (індивідів), а також на мінімізацію фактичної соціальної нерівності з її економічними наслідками та створення системи соціальної підтримки (захисту) тих, хто цього потребує.

В дисертації Кісс Світлани Володимирівни, присвяченій комплексному теоретико-правовому та історико-правовому дослідженню процесу становлення, розвитку соціальної держави в Україні, розкриттю особливостей її формування та функціонування, традиційні питання соціального характеру держави вирішуються в контексті вітчизняних традицій системи підтримки населення, благодійності та ідеї соціального захисту особи. Автором обґрунтовується думка про те, що *традиції системи підтримки та благодійності, громадські гарантії виживання, допомога малозабезпеченим і бідним, відомі на українських територіях з найдавніших часів, стали основою формування соціальних ідей, які, пройшовши довгий шлях від княжого піклування та приватної благодійності до суспільної допомоги, визначили умови формування соціальної держави в Україні.*

Загальнотеоретичний зміст поняття соціальної держави в роботі розкривається через притаманні їй нормативні ознаки, до яких дисертантом відносяться правовий розвиток держави; соціально орієнтований характер економіки та потужний економічний потенціал; соціально орієнтована бюджетна політика; існування інститутів громадянського суспільства; наявність розвиненого соціального законодавства; наявність державних систем соціального захисту, соціального забезпечення та забезпечення зайнятості тощо.

На основі нормативних ознак соціальної держави дисертантом виділяються правозастосовні ознаки як такі, що визначають сутність та структуру сучасної української соціальної держави. Вони систематизуються в роботі як базові і разом із нормативними ознаками соціальної держави дозволяють підійти до визначення соціальної держави як *форми організації публічної влади, яка характеризується проведенням комплексної соціальної політики, спрямованої на забезпечення певного рівня соціального захисту громадян з метою підтримки соціально-економічної стабільності в суспільстві.*

Актуальність та важливість теми дисертаційного дослідження Кісс С.В. підтверджуються й тим фактом, що вона має тісний зв'язок з науковими

програмами, планами і темами. Робота відповідає тематиці Пріоритетних напрямів розвитку правової науки в Україні на 2011-2015 рр., затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24.09.2010 р., та Пріоритетних напрямів розвитку правової науки в Україні на 2016-2020 рр., затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 р.

Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри теорії права та міжнародної інформації Інституту права та суспільних відносин Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» на тему «Еволюція теоретичних уявлень людства про державу та право» (державний реєстраційний номер 0111U003651).

Таким чином, вибір теми дослідження автором є цілком виправданим і доречним.

Дисертант вдається до застосування різноманітних методів дослідження, які забезпечили йому, по-перше, необхідний інформаційний обсяг дисертації, а по-друге – достатній рівень логічного обґрунтування її нових наукових положень. У роботі автором використовується низка загальнонаукових та спеціально-наукових методів дослідження. При обґрунтуванні доцільності використаних методів дисертантом виконані вимоги Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України, згідно з якими перерахування методів дослідження подається невідривно від змісту роботи та визначається відповідно до того, що саме досліджувалось тим чи іншим методом. Скажімо, історико-правовий та історико-цивілізаційний методи використовувалися для проведення історіографічного аналізу дослідження вітчизняних традицій системи підтримки та благодійності, передумов встановлення соціальної держави в Україні, тенденцій її становлення та розвитку; семантичний та логіко-семантичний методи – для уточнення змісту поняття «соціальна держава» тощо. Методи узагальнення та прогнозування застосовувалися в процесі формулювання висновків та пропозицій.

Значущість останніх полягає насамперед у тому, що вони сприяють удосконаленню історико-теоретичних засад наукового пізнання, подальшому

розробленню концепції реформування соціальної держави в Україні.

Матеріали дослідження можуть використовуватися у навчальному процесі вищих юридичних навчальних закладів при викладанні окремих тем з історії політичних і правових вчень, теорії держави та права, історії держави і права зарубіжних країн, конституційного права і процесу, державного будівництва та місцевого самоврядування; при створенні узагальнюючих і спеціальних робіт з історико-правової проблематики (монографій, підручників, посібників), а також у правотворчій діяльності при обґрунтуванні рекомендацій щодо реалізації соціальною державою своїх функцій, здійснення реформаторських напрямів державної соціальної політики України стосовно оновлення вітчизняної системи соціального захисту, зокрема, у контексті імплементації Україною європейських стандартів соціальної держави.

Структурно дисертація Кісс С. В. «Розвиток соціальної держави в Україні: теоретичні та історико-правові аспекти» складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел (420 найменувань). Загальний обсяг дисертації становить 248 сторінок, з них 201 сторінка основного тексту.

Текст роботи складає 8,3 авторських аркуша, що цілком відповідає вимогам, встановленим для кандидатських дисертацій.

Перший розділ дисертації Кісс С.В. присвячений умовам формування ідеї соціальної держави, сучасному стану висвітлення науковцями фактів та закономірностей еволюції соціальної держави в Україні. Автором акцентується увага на подальшому розвитку соціальної держави в Україні, пов'язаному з переадаптацією соціальної функції держави, активною законодавчою роботою та конституційним визнанням України соціальною державою.

В цьому розділі обґрунтовується думка про те, що на сучасному етапі з'являються нові соціальні протиріччя, посилюється роль неурядових організацій та громадських об'єднань в реалізації соціальних завдань. На тлі скорочення соціальних видатків, держава, за словами дисертанта, намагається підтримувати максимальний рівень своїх соціальних зобов'язань, тим самим лібералізуючи всю соціальну сферу. Розвиток сучасної соціальної держави в Україні

пов'язується з ідеєю переходу до сталого соціального розвитку через взаємну відповідальність держави і людини.

У другому розділі дисертації розглядаються передумови формування соціальної держави в Україні в 1917- 1920 рр., реалізація ідеї соціальної держави в Україні в період існування СРСР та розвиток соціальної держави в пострадянській Україні.

За результатами вивчення низки міжнародно-правових актів, встановлюються особливості соціальної політики національних урядів, які здійснювали управління на українських територіях в період національно-демократичної революції; обґрунтовується еволюційний шлях соціальної політики УРСР від політики соціального забезпечення (середина 1930-х років), політики загального соціального захисту та соціальних гарантій (кінець 1950-х років) до надання державою соціальних послуг (початок 1970-х років), а також визначається ідеологічне забарвлення стимулів будівництва соціальної держави в радянській Україні та вказується на ряд специфічних особливостей її соціальної політики, обумовлених національними відмінностями. Дисертантом розвивається уявлення про те, що розпад Радянського Союзу, спричинивши кардинальні зміни політичних, економічних та соціальних основ, став вихідною точкою нового етапу розвитку соціальної держави в Україні.

У третьому розділі дисертації досліджуються сутність нормативно-правових основ соціальної держави в Україні, особливості реалізації концепції соціальної держави в її конституційному законодавстві. аналізуються юридичні гарантії як умови, які відповідно до законодавства, створює (або має створювати) держава для забезпечення гідного життя і вільного розвитку людини та особистості.

Дисертантом висловлюються переконання в тому, що конституційне визнання України соціальною державою є закономірним, прогресивним етапом розвитку української державності, та стало важливим етапом вдосконалення законодавства в галузі соціальної політики (с.11 автореферату), а також розуміння того, що для забезпечення реальності та можливості виконання соціальних прав, необхідний злагоджений механізм їх гарантування (с.11-12 автореферату).

Достовірність та наукова новизна положень дисертації забезпечуються досягненням мети дослідження та реалізацією його завдань стосовно проведення аналізу передумов формування соціальної держави в Україні в 1917-1920 рр. та наступних семи етапів її становлення та розвитку як форми організації публічної влади, що характеризується проведенням комплексної соціальної політики, спрямованої на забезпечення певного рівня соціального захисту громадян з метою підтримки соціально-економічної стабільності в суспільстві, а також стосовно вдосконалення положення щодо розвитку соціальної держави в пострадянській Україні, як закономірного, історично обумовленого та національно детермінованого напрямку діяльності держави; виділення нормативних ознак соціальної держави, які в повному обсязі відображають загальнотеоретичний зміст її стереотипного, ідеального поняття; положення щодо особливостей реалізації концепції соціальної держави в законодавстві України. Дисертантом поглиблюються наукові уявлення про юридичні гарантії соціальної держави як умови, які відповідно до законодавства, створює (або має створювати) держава для забезпечення гідного життя і вільного розвитку людини.

Висновки, викладені у розділах, та загальні висновки до дисертації логічно впливають з її тексту. На основі цих висновків автор формулює теоретичні узагальнення щодо вирішення соціальних завдань в сучасній українській державі, зокрема шляхом внесення істотних змін у вітчизняну соціальну політику.

Публікації здобувача за темою дослідження щодо їхньої кількості та обсягу відповідають вимогам Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України. Значна частина теоретичних положень та наукових висновків дисертаційного дослідження викладені автором у 6 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях України, 2 з яких – статті в іноземних виданнях. Публікації мають предметом вивчення теоретичні та історико-правові аспекти розвитку соціальної держави в Україні.

До того ж, окремі положення дисертації апробовані на міжнародних та всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях «Государство и

право. Актуальные научные исследования. Теория, практика/ Państwo i Prawo. Najnowsze badania naukowe. Teoria, praktyka» (м.Познань (Польша), 30.03.2015 – 31.03.2015 р.); «Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства» (м.Київ, 10-11 квітня 2015 р.); «Právna veda a práx: výzvy moderných európskych integračných procesov» (м.Братислава (Словацька Республіка), 27-28 листопада 2015 р.); «Государство и право. Теоретические и практические аспекты развития современной науки /Państwo i Prawo. Teoretyczne i praktyczne aspekty rozwoju współczesnej nauki» (м.Ченстохова (Польша), 29-30 червня 2016 р.) та інших.

Отже, оцінюючи зміст дисертації, можна дійти висновку, що автор даної дисертаційної роботи спромігся досягти поставленої наукової мети й упоратися із завданнями дослідження.

Разом з тим дисертація Кісс С.В. містить ряд недоліків, дискусійних положень.

1. Вдаючись до всебічного аналізу існуючих трактувань поняття соціальної держави та його проявів (в одному з підрозділів першого розділу роботи «Сутність та основні ознаки соціальної держави в Україні»), автор мав долучити до переліку виявлених та опрацьованих, історіографічних, теоретичних і нормативних джерел дисертаційного дослідження, не лише праці вітчизняних науковців, які займались дослідженням правової природи, правових ознак соціальної держави, вдавалися до загальнотеоретичної характеристики її понятійного апарату тощо, але й зарубіжний фаховий доробок в галузі концептуального осмислення найбільш привабливої моделі соціальної держави для України та виявлення ролі органів державної влади у її практичному втіленні, а можливо і напрацювання органів державної влади в частині окреслення ними напрямів розроблення даної тематики.

Не зайвим, на наш погляд, є виклад чи оцінка автором на сторінках автореферату (в розділі, присвяченому основному змісту роботи) стану/ступеня наукової дослідженості проблеми на основі загального історіографічного огляду та огляду емпіричної чи джерельної бази дослідження.

2. Засвідчуючи готовність до теоретичних суджень стосовно процесу

формування та функціонування соціальної держави в Україні, що за твердженням автора позначається *спільністю цивілізаційного шляху з іншими країнами* та наявністю *свого історичного досвіду становлення соціальної державності, своєї політичної історії і шляху економічного розвитку*(с. 41 дисертації), дисертант не вагаючись вдається до періодизації (чи то етапізації?) становлення соціальної держави в Україні в межах етапів (чи то періодів?) розвитку суспільства, розпочинаючи з додержавного права східних слов'ян і завершуючи сьогоднішнім, а можливо, розпочинаючи з другої половини ХІХ ст. і завершуючи сьогоднішнім (без окремого обґрунтування хронологічних меж семи етапів становлення та розвитку соціальної держави в Україні).

Дисертант не поспішає полемізувати на сторінках свого дослідження з науковцями, які зосереджують свою увагу на етапах становлення соціально орієнтованої держави в Україні (Л.Титаренко), етапах формування соціальної держави (А. Чернега).

3. Загалом не зрозумілими є міркування автора стосовно того, що *«до кінця 1970-х років радянська Україна мала весь набір ознак розвиненої соціальної держави, а сам цей кульмінаційний період розвитку української соціальної держави, можна визнати як **етап рівності доступу до соціальних послуг**»* (с.47 дисертації), як власне і визначення ним лідируючої світової ролі радянської держави в соціальній політиці в період існування СРСР (с. 10 автореферату). Тож вони потребують подальшої деталізації.

4. Конкретизації потребує теоретичне узагальнення про те, що український варіант соціальної державності пом'якшує становище найбідніших верств, щодо яких держава має намір бути субсидіарною, відносно інших станів передбачається лише ряд превентивних заходів (с. 14 автореферату).

На наш погляд, одним із головних напрямів боротьби з бідністю в Україні є те, що влада приречена на проведення системних реформ, перш за все – в соціальній сфері. Очевидно, що зміни продовжуватимуться не один рік, будуть непростими і не популярними. Проте, якщо суспільство побачить, що нести тягар змін будуть всі категорії населення, а не тільки середній клас і бідні, то такі реформи будуть підтримані громадянами, і, головне, дадуть необхідний

результат – поліпшення добробуту українського народу

5. Дисертанту, водночас із характеристикою наукової новизни одержаних результатів, характеристикою дисертації як комплексного, логічно завершеного *самостійного* (курсив – наш) дослідження теоретичних, історико-правових засад становлення та розвитку соціальної держави в Україні, варто було позбутися такого структурного підрозділу дослідження як «Особистий внесок здобувача» (с. 6 дисертації, с. 6 автореферату).

Проте наведені недоліки і вади дисертації не впливають на її загальну позитивну оцінку.

При рецензуванні роботи запозичень матеріалу без посилання на джерело не виявлено. Дисертація написана державною мовою, на достатньому науковому та літературному рівні.

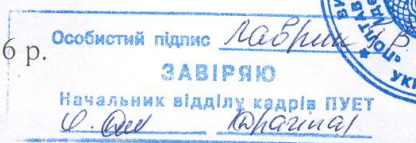
Оформлення дисертації в цілому відповідає вимогам Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України.

Зміст автореферату й основних положень дисертації є ідентичними.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що дисертація Кісс Світлани Володимирівни «Розвиток соціальної держави в Україні: теоретичні та історико-правові аспекти» є самостійною, завершеною, науково-дослідною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що вирішують конкретну наукову задачу теоретичного значення у галузі історико-правової науки. Вона відповідає вимогам п. 9,11 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент – завідувач
кафедри правознавства ВНЗ Укоопспілки
“Полтавський університет економіки і торгівлі”,
доктор юридичних наук, професор

12 вересня 2016 р.

Г.В. Лаврик